

До спеціалізованої вченої ради у
Приватному акціонерному товаристві «Вищий
навчальний заклад «Національна академія
управління»
вул. Ушинського, 15, м. Київ, 03151

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук, професора

Митрофанова Ігоря Івановича на дисертацію Шимана Євгена Олександровича за темою «Принципи виконавчого провадження в Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» (08 – «Право»)

Принципи права постають як онтологічний базис і фундаментальні засади формування будь-якої галузі права чи нормативно-правового масиву. Виконуючи роль смислотворчого орієнтира, вони не лише визначають вектор еволюції правової системи в цілому, а й забезпечують телеологічну спрямованість правозастосовної діяльності, концентровано відображаючи сутнісний зміст відповідної сфери правового буття. З огляду на це, гносеологічне осмислення принципів виконавчого провадження набуває визначального методологічного значення для подальшого теоретико-правового аналізу будь-яких інститутів цієї сфери.

Прийняття Законів України «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів» у 2016 році ознаменувало перехід від доктринального визначення засад примусового виконання до їхньої позитивізації та нормативної фіксації. Водночас нормативна експлікація зазначених принципів виявилася недосконалою: спостерігається явний розрив між їхнім декларативним проголошенням та подальшою нормативною деталізацією в конкретних приписах. Положення, покликані розкривати сутність окремих засад, визначаються внутрішньою суперечливістю, а змістовний потенціал деяких із них залишається концептуально неоформленим та невизначеним. Ситуація

ускладнюється дихотомією правозастосовної (зокрема судової) практики, яка замість узгодження й верифікації первинних ідей права нерідко поглиблює дезінтеграцію правового матеріалу.

Сучасна правова доктрина виконавчого процесу та сфера відповідних імперативних правовідносин динамічно трансформуються, що зумовлює нагальну потребу в їх постійному теоретико-методологічному оновленні. Водночас саме принципи виконавчого провадження виступають аксіологічним фундаментом і системоутворюючим чинником, який обґрунтовує концептуальну автономність виконавчого процесу як самостійної галузі права. Попри це, у вітчизняній юридичній науці спостерігається істотний теоретичний дефіцит: комплексні монографічні дослідження, присвячені цілісному доктринальному аналізу принципів виконавчого провадження, фактично відсутні.

Наведені обставини у своїй сукупності й зумовлюють високий ступінь актуальності, наукову та практичну значущість обраної теми дисертаційної роботи.

Проблема доктринального розкриття принципів виконавчого провадження як імперативів переходу від формального права до правової реальності належить до фундаментальних у науці права. Специфіка телеологічного та функціонального змісту цих фундаментальних начал виконавчого провадження слугувала предметом теоретико-правового аналізу в доробках І.В. Андронova, Ю.В. Білоусова, П.П. Заворотька, Р.С. Калініна, Л.В. Крупної, Л.С. Малярчук, П.В. Макушева, М.П. Омельченка, А.В. П'ятницького, О.С. Снідевича, І.Г. Француза, С.Я. Фурси, К.П. Шевчук, Є.О. Шимана, М.Й. Штефана, С.В. Щербака та низки інших дослідників.

Наприклад, стаття Ю. Ю. Рябченка й Я. В. Лантуха присвячена розкриттю принципів захисту суб'єктивних прав, свобод та законних інтересів сторін виконавчого провадження у порядку цивільного судочинства. А.С. Спектор свою наукову працю присвятив проблемі виокремлення принципів стадії відкриття виконавчого провадження як самостійної групи принципів виконавчого провадження, а також дослідження змісту окремих принципів цієї стадії. Водночас у правовій

доктрині досі бракує комплексного аналізу онтологічної сутності та цілісності системи принципів виконавчого провадження. Поза належною науковою рефлексією залишаються об'єктивні закономірності та критерії її формування, а також гносеологічний потенціал окремих фундаментальних засад, виокремлення яких зумовлене еволюцією правової дійсності та трансформацією вітчизняного законодавства.

Актуальність кваліфікаційної наукової праці пов'язана з тим, що дисертаційна робота виконана згідно з планом науково-дослідної роботи ВНЗ «Національна академія управління» у межах теми: «Правове забезпечення суспільних відносин в умовах європейської інтеграції» (державний реєстраційний номер № 0122U202084), затверджена 30 грудня 2022 року.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Мета дослідження полягає у комплексному осмисленні концептуальної природи, аксіологічного виміру й онтологічної сутності принципів виконавчого провадження в Україні, розкритті їхньої ролі як методологічної основи юрисдикційного примусу, а також у формулюванні теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо гармонізації чинного законодавства із фундаментальними ідеями права та справедливості.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких *завдань*:

- з'ясувати онтологічну сутність та гносеологічне значення принципів виконавчого провадження як фундаментальних засад правового буття та імперативів юрисдикційного буття;
- обґрунтувати концептуальну систему та типологізаційну архітектуру принципів виконавчого провадження крізь призму сучасного філософсько-правового осмислення;
- розкрити функціональний потенціал принципу верховенства права як визначальної метрики та ціннісного орієнтиру процесу примусового виконання рішень;

- визначити співвідношення принципу законності з ідеєю правової визначеності та духом права у сфері виконавчого провадження;
- експлікувати аксіологічний зміст принципу справедливості, неупередженості та об'єктивності як триєдиної основи легітимності процедур примусового виконання;
- проаналізувати комунікативно-правову природу принципів гласності та відкритості у контексті забезпечення публічної довіри до інститутів правосуддя;
- детермінувати межі та філософію принципу диспозитивності як прояву автономії волі суб'єктів виконавчих правовідносин;
- осмислити часовий вимір права крізь призму принципу розумності строків виконавчого провадження;
- розкрити імперативну природу принципу обов'язковості виконання рішень як кінцевої фази реалізації права на судовий захист та гаранту дієвості правопорядку;
- визначити телеологічну сутність принципу співмірності заходів примусового виконання обсягу вимог за рішеннями через призму ідеї людиноцентризму та пропорційності;
- дослідити гарантійний потенціал принципу забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних та приватних виконавців як механізму стримування юрисдикційного розсуду;
- експлікувати та концептуалізувати латентні (непоіменовані) принципи виконавчого провадження, виходячи з природно-правових засад та загальних ідей правосуддя;
- сформулювати теоретично обґрунтовані рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного законодавства про виконавче провадження у контексті його відповідності європейським філософсько-правовим стандартам.

Автор успішно виконав поставлені завдання та досягнув мети дослідження, дійшовши висновку, що принципи виконавчого провадження постають не просто як законодавчо закріплені норми, а як онтологічна основа функціонування всієї юрисдикційної системи. Вони являють собою фундаментальні ідеї та ціннісно-

спрямувальні орієнтири, що виражають сутність та телеологію (цілепокладання) процесуальної діяльності з примусового здійснення права. У цьому контексті примусове виконання судових рішень та рішень інших уповноважених органів виступає завершальним етапом реалізації правосуддя, де абстрактні приписи закону набувають реального матеріального втілення, забезпечуючи відновлення порушеного правопорядку.

Теоретико-правове значення принципів виконавчого провадження розкривається через їхню трихотомічну функціональну спрямованість: 1) у *гносеологічному (пізнавальному) аспекті* принципи слугують концептуальним базисом для наукового осмислення феномену примусового виконання. Зокрема, вони виступають системним критерієм у доктринальній дискусії щодо самостійності виконавчого процесу як окремої галузі права України, оскільки наявність специфічного методу та унікального пафосу принципів є ключовим показником галузевої автономності; 2) у *правотворчому вимірі* принципи виступають нормативно-орієнтувальним векторним баченням для законодавця, запобігаючи довільному чи деструктивному регулюванню юрисдикційних відносин; 3) у *правозастосовній сфері* вони гарантують єдність юридичної практики, запобігаючи сваволі органу примусового виконання та слугуючи джерелом подолання прогалин у праві через інструментарій аналогії права.

Принципи виконавчого провадження утворюють цілісну, внутрішньо узгоджену йєрархічну систему, побудовану на фундаментальних законах логіки та понятійного мінімалізму. Ця система функціонує як єдине ціле, де кожен окремий принцип виражає іманентну властивість загального поняття виконавчого процесу, не дублюючи зміст інших елементів, а доповнюючи їх у контексті цільового призначення. Системність досягається через внутрішню інтеграцію цих ідей, завдяки чому виникає якісно новий синергетичний ефект – належна юридична процедура (*due process of law*) у сфері виконання рішень.

Змістовне наповнення системи принципів виходить за межі позитивістського

формалізму, охоплюючи як прямо текстуально закріплені в нормативно-правових актах положення, так і суперпозитивні надбання правової думки (загальні принципи права): а) *первинні аксіологічні начала* – верховенство права (*rule of law*), справедливість, неупередженість та об'єктивність формують метафізичний каркас, що вимагає співмірності (пропорційності) застосовуваних заходів примусу обсягу й характеру покладених на боржника зобов'язань; б) *процесуально-функціональні засади* – законність, диспозитивність, гласність, відкритість та дотримання розумних строків забезпечують процесуальну етичність та ефективність юридичних процедур; в) *антропоцентричні та захисні механізми* – невід'ємність гарантій оскарження дій уповноважених суб'єктів (державних і приватних виконавців) у поєднанні з принципом недоторканності майнового мінімуму боржника підкреслюють пріоритет людиноцентризму та гуманізму, не дозволяючи примусу перетворитися на порушення людської гідності; г) *сучасні інструментальні трансформації* – впровадження принципу цифровізації (використання цифрових технологій) відображає еволюцію виконавчого провадження у відповідь на виклики інформаційного суспільства, оптимізуючи реалізацію принципу обов'язковості виконання судових рішень без втрати якості юридичних гарантій.

Для досягнення в роботі мети та завдань використано такі загальнонаукові й спеціально-наукові методи: діалектичний, системний, методи аналізу, класифікації, історичний, порівняльно-правовий, логіко-граматичний, формально-юридичний тощо. За допомогою *діалектичного методу* у роботі досліджено взаємозв'язок окремих принципів виконавчого провадження між собою (підрозділ 2.1 та 2.3 роботи). *Системний метод* застосовувався при вивченні системи принципів виконавчого провадження в Україні (підрозділ 1.2 роботи), а *метод аналізу* – при дослідженні поняття принципів виконавчого провадження як явища, яке має свої складові та певні свої ознаки (підрозділ 1.1. роботи). *Метод класифікації* було використано при дослідженні класифікацій принципів виконавчого провадження (підрозділ 1.3 роботи). *Історичний метод* використовувався при дослідженні історії принципів виконавчого

провадження в Україні (підрозділ 1.1), а *порівняльно-правовий метод* був використаний при порівнянні окремих принципів виконавчого провадження та принципів судочинства (підрозділи 2.3 та 2.4). *Логіко-граматичний метод* використано при тлумаченні окремих положень законодавства, які сформульовано нечітко (підрозділ 3.1). *Формально-юридичний метод* застосовано при формулюванні пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства (підрозділи, 2.3, 2.5, 3.5).

Сформульовані в кваліфікаційній науковій праці висновки відзначаються високим рівнем епістемологічної переконливості та методологічної обґрунтованості. Авторська аргументація спирається на репрезентативний масив наукових джерел (211 найменувань), що дозволило забезпечити всебічний аналіз досліджуваної проблематики. Залучення історико-правового матеріалу уможливило осмислення генези та діалектики принципів виконавчого провадження. Водночас концептуалізація інституту примусового виконання судових рішень досягається шляхом органічного синтезу доктринальних засад цивілістичної науки з нормативно-ціннісними орієнтирами Конституції України й аксіологічним виміром чинного законодавства. Дослідження базується на солідній теоретичній підставі, що складають праці вітчизняних науковців, які зробили значний вклад у дослідження проблематики принципів виконавчого провадження, зокрема, таких як Ю.В. Білоусов, А.В. Гайченко, Р.В. Ігонін, В.А. Кройтор, Л.В. Крупнова, П.В. Макушев, Л.С. Малярчук, О.С. Снідевич, С.Я. Фурса, М.Й. Штефан.

Під час виконання кваліфікаційної наукової праці Євген Олександрович Шиман виявив вміння працювати з різними групами джерел, систематизувати, синтезувати й узагальнювати великий фактологічний матеріал, вдумливо аналізувати перебіг подій, використовуючи міжпредметні та міждисциплінарні зв'язки з різних галузей знань (філософії, загальної теорії права, цивілістики, виконавчого провадження та цивільно-процесуального права). Це дозволило здобувачеві ступеня доктора філософії виконати дослідження з обраної проблематики.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена концептуалізацією

принципів виконавчого провадження крізь призму філософсько-правової методології, що дало змогу вперше у вітчизняному правознавстві здійснити їх комплексне теоретико-догматичне та онтолого-аксіологічне осмислення. Застосування цілісного підходу дозволило сформулювати низку нових наукових положень, які виносяться на захист:

у перше:

- **сформульовано нормативно-ціннісні критерії (вимоги) до об'єктивації та системної організації принципів виконавчого провадження.** Обґрунтовано, що імперативний статус фундаментальної ідеї (принципу) зумовлюється її онтологічною відповідністю сутності процесуальних правовідносин примусового виконання, здатністю виступати системоутворювальним системою зв'язків між нормами та інститутами, трансінституційною дією, наявністю нормативно-текстуального або змістового закріплення у джерелах права, а також внутрішньою логіко-семантичною несуперечливістю;

- **запропоновано авторську філософсько-правову дефініцію принципів виконавчого провадження,** де останні трактуються як нормативно визначена, динамічна, але фундаментально стабільна система імперативних ідей, вимог і засад. Вони експлікують сутність і телеологічне призначення виконавчого провадження як процесуального модусу буття примусового виконання актів публічної влади та відображають об'єктивні закономірності еволюції правової системи;

- **концептуалізовано й обґрунтовано концепт нового самостійного принципу – використання цифрових технологій у виконавчому провадженні.** Вказується, що цифровізація трансформується з суто технічного засобу на фундаментальну засаду процесуального буття, яка регулює правомірне застосування електронно-обчислювальної інфраструктури та мереж для збирання, обробки, верифікації, зберігання й трансляції юридично значущої інформації та електронного документообігу;

- **застосовано розширений (аксіологічно збалансований) підхід до**

інтерпретації принципу співмірності заходів примусового виконання обсягу вимог. Доведено, що принцип співмірності (пропорційності) не повинен зводитися лише до захисного імперативу боржника; його феноменологія охоплює також телеологічний вимір – обов’язок виконавця застосовувати правомірні заходи, що володіють внутрішньою потенцією забезпечити реальне, фактичне поновлення порушеного права (ефективність правореалізації);

• обґрунтовано неприпустимість порушення принципів формальної рівності та справедливості через надання привілейованого статусу суб'єктам державної власності. Доведено, що законодавча черговість задоволення вимог стягувачів за умов недостатності коштів, яка пріоритетизує державну власність перед приватною, є проявом правової дискримінації. Вона порушує аксіологічний базис конституціоналізму щодо рівності усіх суб'єктів права власності та рівного правового захисту;

удосконалено:

• понятійно-категоріальний апарат та онтологічний зміст принципу диспозитивності у виконавчому провадженні. Його визначено як нормативно гарантовану межу автономії волі учасників процесу, в межах якої вони самодетермінують власну поведінку щодо виникнення, трансформації або припинення виконавчих правовідносин. Доведено, що диспозитивність реалізується через свободу розсуду стягувача (вибір суб'єкта виконання, суб'єктивне визначення засобів примусу, право на відмову чи заміну суб'єктного складу) та боржника (свобода добровільного виконання), а також через спільний компромісний волевияв (укладення мирової угоди);

• антропоцентричні та гуманістичні засади принципу недоторканності мінімуму майна, необхідного для існування боржника та його сім'ї. Обґрунтовано, що цей принцип функціонує як правовий запобіжник деградуванню людської гідності, що реалізується через чітку систему гарантій: межі звернення стягнення, збереження життєво необхідного доходу (заробітної плати), особливий режим стягнення єдиного

житла та гарантування права на здійснення видаткових операцій із поточного рахунку для забезпечення біологічного та соціального виживання;

дістали подальшого розвитку:

• **класифікаційна модель принципів виконавчого провадження**, яку диференційовано за критерієм суб'єктно-функціональної спрямованості на: 1) принципи, що детермінують владно-процесуальну діяльність суб'єктів примусового виконання (державних і приватних виконавців); 2) принципи, що регулюють діяльність інших учасників провадження; 3) загальнопроцесуальні (універсальні) принципи, що поширюють свою дію на весь суб'єктний склад виконавчих правовідносин;

• **доктринальне розуміння принципу гласності у виконавчому провадженні через призму превентивно-інформаційної функції права**. Обґрунтовано, що гласність діяльнісного модусу органів виконання функціонує як елемент стримування і запобігання правопорушенням, адже прозорість процесу демонструє суспільству невідворотність юридичної відповідальності та стимулює правомірну поведінку;

• **теоретико-правове осмислення співвідношення принципу обов'язковості судових рішень та принципу обов'язковості їх виконання**. Доведено їх супідрядний (генетичний) зв'язок: обов'язковість судових рішень є загальним аксіологічним імперативом правосуддя, тоді як обов'язковість виконання виступає його безпосередньою процесуально-практичною функцією і нормативно-прикладним проявом у системі виконавчого провадження;

• **обґрунтування практико-орієнтованих пропозицій щодо гармонізації законодавства про виконавче провадження**, спрямованих на подолання системних деформацій та правових прогалин у сфері примусового виконання рішень.

У науковій кваліфікаційній праці пропонуються об'ємні пропозиції щодо вдосконаленню законодавства (с. 176–177 дисертаційної роботи).

Оцінювання змісту дисертації й її оформлення. Представлена кваліфікаційна наукова праця демонструє високий рівень сутнісно-змістовної архітекτονіки,

фундаментальну логіко-структурну цілісність та гносеологічну вивершеність концептуальних висновків. Організаційна матриця дисертаційного дослідження постає системно детермінованою його фундаментальною телеологією – стратегічною метою та відповідною системою науково-пошукових завдань, спрямованих на досягнення онтологічної та аксіологічної природи досліджуваного правового явища. Композиційно-структурна інваріантність праці репрезентована вступом, трьома змістовно насиченими розділами, що інтегрують тринадцять підрозділів, загальними висновками, а також релевантним джерельним масивом із 211 найменувань і додатною частиною; при цьому цілісний телеологічний та концептуальний обсяг дослідження досягає 220 сторінок.

Науковий дискурс дисертаційної роботи Євгена Олександровича Шимана вирізняється вишуканою мовно-стилістичною культурою та високим рівнем гносеологічної рефлексії. Здобувач ступеня доктора філософії демонструє сформоване юридико-догматичне та філософсько-правове мислення, навички наукової компаративістики та дискурсивної аргументації, що дозволяє йому переконливо обґрунтовувати власну правову позицію. Праця відповідає всім імперативним формально-юридичним вимогам, а її фундаментальні теоретико-правові положення здобули належну апробацію у фахових виданнях, ставши складовою загального наукового праворозуміння.

У контексті філософсько-правової антропології публічний захист дисертації постає важливим онтологічним етапом професійного та особистісного самовизначення дослідника. Цей інститут виступає інструментом інтерсуб'єктивної й експертної верифікації, що уможливлює встановлення рівня методологічної зрілості здобувача та доведеності його правової концепції. Фундаментальним аксіологічним базисом цього процесу є неухильне дотримання принципів об'єктивності, аксіологічної *neutralitas* (безсторонності) та академічної етики під час оцінювання пропонованих юридичних доктрин. Зазначена евристична процедура слугує не лише

механізмом текстового вдосконалення праці, а й чинником еволюції правового світогляду науковця.

З огляду на зазначене, видається доцільним окреслити низку методологічних міркувань, зауважень та пропозицій, покликаних сприяти подальшій евристичній розбудові, поглибленню гносеологічного потенціалу та концептуалізації висвітленої правової проблематики у наступних дослідженнях автора.

1. Щодо впливу спільноти приватних виконавців (Асоціації приватних виконавців України) на формування принципів виконавчого провадження.

У концептуальному вимірі філософії права інститут примусового виконання судових рішень постає не лише як суто формально-юридичний механізм, а й як простір реалізації морально-етичних засад правосуддя. У дослідницькому доробку автора цього відгуку щодо етичних вимог до діяльності приватних виконавців, що інтерпретуються як імперативний регулятор професійної поведінки, де моральні норми та професійна майстерність виступають необхідною умовою легітимації виконавчих дій (Митрофанов І. І. Відповідальність приватного виконавця за порушення правил професійної етики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 82. Ч. 3. С. 171–177; Митрофанов І. І. Етичні вимоги до поведінки приватного виконавця під час здійснення виконавчих дій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 83. Ч. 3. С. 323–328; Митрофанов І. І., Васечко Л. О., Кравчук В. М. Професійна етика в юриспруденції : підручник. Київ : Видавництво «Юрінком Інтер», 2024. 476 с.; Митрофанов І. І. Правове регулювання професійної етики приватного виконавця. *Věda a perspektivy*. 2025. № 2(45). С. 379–391) .

Нормативна рецепція цих ціннісно-ідеологічних настанов знаходить своє втілення у Кодексі професійної етики приватних виконавців України, який систематизує міжнародні стандарти та вітчизняні правові традиції. З точки зору юридичної деонтології, закріплені в ньому фундаментальні засади – незалежність, доброчесність, відповідальність та протидія корупційним ризикам – формалізують

моральний обов'язок суб'єкта владних повноважень та форсують формування суспільної довіри до приватного сектора примусового виконання.

У науковій дискусії запровадження зазначеного Кодексу розглядається як інструмент уніфікації деонтологічних правил, покликаний укріпити авторитет інституту та запобігти деформації правосвідомості суб'єктів професії. Практична діяльність Комітету з етики Асоціації приватних виконавців України підтверджує, що дотримання етичного канону є імперативною вимогою реалізації принципів верховенства права та законності, без яких неможливе забезпечення справедливості як кінцевої мети правосуддя. З огляду на це, подальше теоретико-правове осмислення етичних стандартів приватних виконавців у контексті трансформації законодавства та правозастосовної практики залишається актуальною проблемою сучасної філософії та теорії права.

2. Яким є співвідношення і взаємні зв'язки професійної етики державних і приватних виконавців України для перспективи принципів виконавчого провадження.

3. На жаль, в кваліфікаційній науковій праці Є. О. Шиман не проводить розрізнення між формально-юридичним і догматичним методом. Якщо наука в традиційному значенні слова націлена на одержання істини, тобто знань про об'єктивні властивості речей, то догматична юриспруденція таких завдань не має. Якщо соціологія права, наприклад, прагне зрозуміти властивості права як соціального явища, то мета догматики інша: вивчивши позитивне право, так його сконструювати, щоб воно стало ефективним регулятором суспільних відносин. Правник-догматик має не об'єктивні властивості права встановити, а знайти потрібну для практики норму та розумно її сформулювати. Зусилля правника-догматика спрямовані не на вивчення природи держави та права, а на створення юридичних конструкцій, що описують державу та право в юридичних термінах. Мета такої маніпуляції – вмонтувати державу та право в механізм правового регулювання, пристосувати ці явища до потреб юридичної практики. Один із результатів такої діяльності – поява світу юридичних фікцій у самому широкому значенні цього слова. Світ юридичних конструкцій – це

світ фікцій, за якими перебуває навіть не життя, а позитивне право. Так, держава або господарська організація як юридичні особи – це не стільки реальність, скільки сфера юридичного вимислу, це якесь логічне припущення, що знаходиться достатньо далеко від життя. У цьому сенсі прав Г. Кельзен, який стверджував, що в самій нормі є тільки припис, вона не може бути ні справжньою, ні неправильною, тільки судження про норму права можуть бути справжніми або неправильними. Із точки зору юридичного позитивізму істинність норми збігається з її юридичною наявністю, тобто якщо норма діє, визнана юридично чинною, то вона дійсна. У цьому випадку не беруться до уваги її можлива розбіжність із життям або навіть шкідливість норми для практики. Юридично чинну норму без доказів слід uważати правильною, тобто ставитися до норми необхідно як до догми.

Отже, догматична юриспруденція виводить нас на логічний ланцюжок «юридична наука – юридична догматика – позитивне право – дійсність», яка містить два елементи: воля законодавця й об'єктивно складні суспільні відносини. Предмет догматичної юриспруденції – позитивне право, не природна та соціальна дійсність зі своїми законами. Юридична наука, досліджуючи позитивне право, створює догму права, яка, своєю чергою, пропонує законодавцеві системно організовані принципи, поняття та конструкції. Галузева юридична наука має справу насамперед з догматикою та позитивним правом, тобто зі світом логіки, світом належного, який хоча й пов'язаний із соціальною реальністю, але не тотожний цій реальності. Між дійсністю та догматичною юриспруденцією перебуває сфера логічних конструкцій. Якщо традиційна соціальна наука прагне відкрити закони соціуму, то догматична юриспруденція націлена на виявлення законів логіки, що є підґрунтям юридичної догматики. Кінцева мета галузевої науки – догма права, сконструйована несуперечливо. Проблема істини при цьому розглядається тільки в одному аспекті – формально-логічному. Догматичну юриспруденцію не цікавить істина як відображення об'єктивних властивостей держави та права. Істина тут є фактом несуперечливості норм. Стосовно цього галузева юридична наука дає ще більш

перекручене, приблизне уявлення про дійсність, на відміну від традиційної соціальної науки. Якщо соціальна наука вважається умовною, то догматична юриспруденція – умовність ще більш високого рівня, вона ще далі розташовується від традиційної науки, ще менш на неї схожа. Наприклад, якщо в нас виникне бажання, спираючись на конституційні положення країни, довідатися про її фактичний, а не юридичний державний устрій, то скоріше за все одержимо не істину, а її сурогат, що вводить в оману. Кримінальний або цивільний кодекси дають, зазвичай, уявлення про організацію життя людей, але, як правило, досить перекручене. Юридична догматика та позитивне право – у відомому смислі світ мрій, створений волею законодавця. Чи можна в такому випадку говорити про науку?

Догматична юриспруденція є якимось раціональним способом дослідження дійсності. Між літературою та догматичною юриспруденцією є суттєва різниця. Автор художнього твору прагне, зазвичай, пізнати дійсність й адекватно її виразити естетичними засобами. Літературні герої повинні бути наповнені життям і зачіпати читача за живе. Але навіть в разі, якщо цього не трапляється та персонажі виглядають блідою тінню дійсності, книга просто не буде бестселером, не буде купуватися. У юриспруденції ситуація інша. Якщо юридична догматика та створене на її підставі позитивне право дають холості оберти через їх слабкий зв'язок із життям або навіть ламають уклад життя, що тривалий час формувався, країна може опинитися на межі соціальної катастрофи. Тому завдяки своїй природі право завжди було тісно пов'язане з життям, влада завжди розуміла значущість проблеми адекватності юридичної догми та реальних соціальних відносин. За юридичною догматикою розміщується багатовікова людська практика, тобто саме життя.

Також слід нагадати, що метод визначається предметом дослідження. Єдність предмета та методу є правильним показником наявності науки та підставою її дієвості. Галузева юридична наука використовує цілу сукупність методів, з яких виділяються догматичний, історичний, соціологічний. Головним методом визнається догматичний, його обрання визначене предметом дослідження – позитивним правом. Саме

догматичний метод довершує наше уявлення про галузеву юридичну науку, з визначеністю вказуючи на її специфіку. Догматичний метод формувався сторіччями: спочатку в ході спонтанної правотворчості, потім на підставі теорії. Незважаючи на те, що цей метод є ведучим, уявлення про нього в представників юридичної науки найчастіше досить приблизне.

Суть догматичного методу полягає в тому, щоб максимально формалізувати поведінку людини та суспільні відносини, виразивши його в юридичних категоріях. Юридична догматика є способом і результатом формального описування соціально значущої поведінки людини. Догматичний метод проявляється в трьох іпостасях: 1) як спосіб формалізації соціальної поведінки та суспільних відносин (юридична практика); 2) як спосіб формалізації позитивного права, що сформувалося (галузева юридична наука); 3) як установлення специфічних властивостей позитивного права як соціального феномена (загальна теорія права). У першому й другому випадках ми маємо справу з галузевою догматикою (галузевою юридичною практикою та наукою), в третьому – із загальною теорією права.

4. Декілька зауважень щодо методології дослідження. Будь-яка галузь знання виділяється за двома основними критеріями: предметом і методом дослідження. Головний критерій – предмет науки, методи обираються під специфіку предмета. Залежно від рівня пізнання виокремлюють методи емпіричного (спостереження, опис, порівняння, рахунок, вимір, анкетне опитування, співбесіда, тестування, експеримент, моделювання тощо); теоретичного (аксіоматичний (побудова теорії на ґрунті аксіом), гіпотетичний (гіпотетико-дедуктивний – створення систем дедуктивно пов'язаних між собою гіпотез), формалізація, абстрагування), логічні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія тощо) та метатеоретичного (діалектичний, метафізичний, герменевтичний і ін.). Окремі вчені до цього рівня відносять метод системного аналізу, а інші його відносять до логічних методів) рівнів (Митрофанов І. І. Методологія й організація юридичних наукових досліджень : навчальний посібник. Кременчук : Видавництво «НОВАБУК», 2023. 312 с., с. 92).

На жаль, в кваліфікаційній науковій праці Шимана Євгена Олександровича не застосовано методи теоретичного та методи метатеоретичного рівнів, що сприяли б дослідженню більш глибоких проблем розвитку принципів виконавчого провадження.

5. Чи варто в нормативно-правових актах указувати на загальні (конституційні) принципи, наприклад, принцип верховенства права та принцип законності (с. 73–76 дисертаційної роботи)? Справа в тому, що норми Конституції України і так норми прямої дії, а дублювання озвучених принципів у всіх нормативних документах перевантажує його текст. Згадаймо для прикладу Кримінальний процесуальний кодекс України – стаття 7. «Загальні засади кримінального провадження»

1. Зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться:

- 1) верховенство права;
- 2) законність;
- 3) рівність перед законом і судом;
- 4) повага до людської гідності;
- 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність;
- 6) недоторканність житла чи іншого володіння особи;
- 7) таємниця спілкування;
- 8) невтручання у приватне життя;
- 9) недоторканність права власності;
- 10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини;
- 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї;
- 12) заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення;
- 13) забезпечення права на захист;
- 14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень;

15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;

16) безпосередність дослідження показань, речей і документів;

17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності;

18) публічність;

19) диспозитивність;

20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами;

21) розумність строків;

22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Це негативний приклад зайвого нормування через перевантаження тексту цього Кодексу.

6. Вимога щодо зарахування наукових праць за темою дисертаційної роботи відображає концепт методологічної релевантності та цілісності наукового пошуку. Стаття визнається юридично та науково значущою лише тоді, коли між її метою, поставленим завданням та сформульованими висновками існує суворе телеологічне та телеономічне відповідність. Це забезпечує внутрішню логіку дисертаційної роботи як єдиного концептуального цілого. Обмеження щодо публікації не більше ніж однієї статті в одному номері видання має на меті запобігти штучній фрагментації знання та зловживанню публікаційним ресурсом, гарантуючи рівність прав суб'єктів наукової діяльності й об'єктивність апробації результатів. За цим критерієм зауважень не виникає. Проте хотілося б почути думку здобувача щодо поняття самоплагіату?

7. На с. 67 кваліфікаційної роботи вказано, що «значення принципів виконавчого провадження можна розглядати у правотворчій, правозастосовній та пізнавальній діяльності. Важливе значення принципів виконавчого провадження може полягати у вирішенні наукової проблеми визначення місця норм виконавчого провадження у системі права України, зокрема, самостійності галузі виконавчого процесу. Це

значення принципів виконавчого провадження на сьогодні ще вимагає свого осмислення». А які критерії виділяються загальною теорією права для виокремлення галузей права?

Сама робота виглядає завершеною і такою, що не містить плагіату. Вирішення проблеми автоплагіату засноване на балансі між поняттям інтелектуальної власності та специфікою створення підсумкової наукової праці. З огляду на доктрину права, первинні публікації є лише етапами апробації та проміжними формами об'єктивації наукової думки здобувача. Тому наступне включення цих концептів до тексту дисертаційної роботи за умови їх належного відображення в анотації не порушує етико-правових норм інтелектуальної доброчесності. Це є природним процесом систематизації та синтезу власних гносеологічних здобутків автора у цілісну концепцію. Крім того, пункт 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії дозволяє не визнавати самоплагіатом використання здобувачем своїх наукових праць у тексті дисертації без посилання на ці праці, якщо вони попередньо опубліковані з метою висвітлення в них основних наукових результатів дисертації та вказані здобувачем в анотації дисертації.

У цілому висловлені застереження та побажання не применшують високого теоретико-методологічного рівня рецензованого дослідження, оскільки більшість із них стосується дискреційних і дискусійних питань філософії права та не підриває її безпосередніх концептуальних засад. Зазначені зауваження мають переважно рекомендаційний характер і покликані виступити герменевтичним імпульсом для наукового діалогу під час засідання разової спеціалізованої вченої ради. Зазначений формат надасть Є. О. Шиману можливість відстояти власний гносеологічний вибір, довести обґрунтованість авторських правових дефініцій або навести додаткову аргументацію для подальшого поглиблення своїх наукових розвідок.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати значну актуальність проблеми для сучасного онтологічного та гносеологічного вимірів філософії права. Сформульовані

здобувачем висновки та науково-практичні рекомендації вирізняються високим ступенем аргументованості, що свідчить про успішне досягнення поставленої концептуальної мети. Структурна архітектоніка дисертації, змістовне наповнення її розділів та узагальнюючі положення є цілісними, послідовними та не викликають істотних заперечень у контексті доктринальної спроможності дослідження.

Кваліфікаційна наукова праця Є. О. Шимана написана на актуальну тему «Принципи виконавчого провадження в Україні» й є оригінальною, ґрунтовною, цілком завершеною працею, яка містить науково обґрунтовані результати проведеного дослідження. Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 року; № 502 від 19.05.2023; № 507 від 03.05.2024), вимогам до оформлення дисертації, затвердженої Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019), а її автор Шиман Євген Олександрович – заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» (08 – «Право»).

Офіційний опонент

Професор кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського,
доктор юридичних наук, професор

І. І. Митрофанов